

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI, CHORVACHILIK
VA BIOTEKNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

VETERINARIYA PROFILAKTIKASI VA DAVOLASH FAKULTETI

**“VETERINARIYA JARROHLIGI VA AKUSHYERLIK”
kafedrası**

VETERINARIYA AKUSHERLIK fanidan
**BACHADONNING YALLIG'LANISHLI VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLI
KASALLIKLARINI DAVOLASH” mavzusidagi**
5440100 – Veterinariya ta'lim yo'nalishi talabalari uchun amaliy mashg'ulot bo'yicha

OCHIQ DARS ISHLANMASI

Samarqand – 2023

Tuzuvchi:

H.N .Hojiqulov “Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti qoshidagi texnikomi O‘qituvchisi

Taqrizchilar:

Eshburiyev S.B. - “Parranda, baliq, asalari va mo‘ynali hayvonlar” kasalliklari kafedrasida dosenti v.f.d.

Qo‘ldoshev O.O‘. - Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti “Vetsanitariya va toksikologiya” laboratoriyasi mudiri.

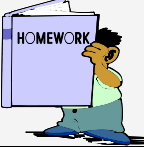
**. BACHADONNING YALLIG‘LANISHLI VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLI
KASALLIKLARINI DAVOLASH**

<i>Mashg‘ulot vaqti – 2 soat</i>	Talabalarsoni- 28 nafar
<i>O‘quv mashg‘ulotning shakli</i>	Amaliy
<i>Amaliy mashg‘ulotining o‘quv oki xo‘jalik sharoitida sigirlarda mastitlarni elementlari</i>	Klinika yoki xo‘jalik sharoitida sigirlarda bachadon yallig‘lanishini davolash usullarini o‘rganish
maqsadi. Bachadonning yallig‘lanish xususiyatli va funksional o‘zgarishlar bilan kechadigan kasalliklarining klinikasi va ularning diagnostikasi usullarini o‘rganish.	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> 1. Turli xil hayvonlarda bachadonning yallig‘lanish kasalliklarini tekshirish va klinik belgilarni tushuntirish 2. Hayvoni tekshirishda zamonaviy tekshirish asbob-uskunalarini qo‘llash to‘g‘risida ma‘lumot beradi.	<i>O‘quv faoliyati natijalari:</i> 1. Talabalar mavzuning asosiy tushunchalarini o‘zlashtiradilar. 2. Mavzuga doir aniq bilimlar doirasiga ega bo‘ladilar. 3. Egallangan bilimlardan foydalanish ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar. 4. Mavzu yuzasidan umumiy xulosalarga keladilar.
<i>Ta‘lim usullari</i>	Aqliy hujum, o‘qitishning to‘rt pog‘anali usuli, tushinchalar tahlili, izohli tasvir, namoyish, kichik guruhlarda ishlash.
<i>Ta‘limni tashkillashtirish shakli</i>	Jamoaviy
<i>Ta‘lim vositalari</i>	Kompyuter, videoproyektor, slaydlar, doska, tarqatma materiallar, fanendoskop va hayvon.
<i>Ta‘lim berish sharoiti</i>	Maxsus texnik vositalar bilan jihozlangan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og‘zaki so‘rov: tezkor – so‘rov, test.

BACHADONNING YALLIG‘LANISHLI VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLI KASALLIKLARINI DAVOLASH

”mavzusidagi amaliy mashg‘ulotining texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta’lim beruvchi	Ta’lim oluvchi
Tayyorlov bosqichi	Belgilangan ta’limiy maqsadlarga mos topshiriqlarini ishlab chiqadi	
1 - bosqich. O’quv mashg‘ulotiga kirish (10 daq.)	1.1. Mashg‘ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning ahamiyati va dolzarbligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo’yicha asosiy tushunchalarga ta’rif berishni taklif qiladi va talabalar bilimlarini faollashtiradi.	Tinglaydilar. Savollarga javob beradilar
2 - bosqich Asosiy bosqich (60 daq.)	2.1. Talabalar e’tiborini jalb etish va bilim darajalarini aniqlash uchun tushinchalar nahlili metodi orqali savol javob o’tkazadi. 2.2 Bachadonning yallig‘lanishli kasalliklarini davolash usullari haqida o’qituvchi vizual materiallardan foydalangan holda amaliy bayon etishda davom etadi. 2.3. S tartibi to’g’risida ma’lumot beradi.	2.1.Eshitadi, yozadi, navbat bilan bir-birini takrorlamay javobini aytadi. O’ylaydi, javob beradi. Javob beradi va to’g’ri javobni eshitadi. 2.2. Sxema va jadvallar Mazmunini muhokama qiladi. Savollar berib, asosiy joylarini yozib oladi. 2.3.Eslab qoladi, yozadi. Mustaqil bajaradi.

O'quv elementlari:	
Mashg'ulotning maqsadi:	
Klinika yoki xo'jalik sharoitida bachadon yallig'lanishlarini davolash usullarini o'rganish xususiyatli va funksional o'zgarishlar bilan kechadigan kasalliklarining klinikasi va ularning diagnostikasi usullarini o'rganish.	
	Asosiy tayanch iboralar
Xalat, Engcha, Rezina etik Qalpoqlar	Sochiqlar, Steril qaychi, Dezinfeksiyalovchi eritmalar, Katiter

Mavzu: BACHADONNING YALLIG'LANISHLI VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLI KASALLIKLARINI

Darsning maqsadi: : Klinika yoki xo'jalik sharoitida bachadon yallig'lanishlarini davolash usullarini o'rganish. xususiyatli va funksional o'zgarishlar bilan kechadigan kasalliklarining klinikasi va ularning diagnostikasi usullarini o'rganish

Ko'rgazmali qurollar: Kompyuter, videoproyektor, slaydlar, doska, tarqatma materiallar, katetir, eritmalar va hayvon.

«Tushinchalar tahlili» metodi

<i>Tushinchalar</i>	<i>Mazmuni</i>
Bachadon yallig'lanishlarini kasalliklarini davolash usullari	
Bachadon yallig'lanish bu	
Yallig'lanish bu	
kasallik bu	

Darsning mazmuni: Turli qishloq xo'jalik hayvonlarida Bachadon yallig'lanish bu kasalliklarini davolash usullari ularga diagnoz quyish va kasallik turini aniqlash

hayvonlarni parvarishlash, oziqlantirish ko`nikmasiga ega bo`lish.

Bachadon bo`ynining yallig`lanishi (Servisitits). Bu kasallik yoki kanaldan spermiy o`ta olmaydigan bo`lib qolgani uchun yoki bachadon bo`ynida hosil bo`ladigan yallig`lanish mahsulotlarining zararli ta`siridan spermiylarning nobud bo`lishi tufayli hayvonni qisir qolishiga olib keladi.

Bachadon bo`ynining yallig`lanishi, u erga mikroblar kirishi natijasida mustaqil kasallik yoki tug`uruq vaqtida, shuningdek, qin va boshqa a`zolarining yallig`lanishi jarayonining asoratidan yuzaga chiqishi mumkin. Ba`zan bu kasallik tug`uruq vaqtidagi shikastlanishdan boshlanadi. Bachadon bo`yni qin oynasi orqali tekshirilganda, servisitning surunkali turida shilliq parda burmalarining bo`rtishi topiladi. Shilliq parda ko`kimtir tusda bo`lib, yiringli ekssudat yoki yiringli qoplama bilan qoplanib turadi. Bachadon bo`yni kanali, odatda, yarim ochiq bo`ladi.

Metritlar - bachadonni nospesefik xususiyatli yallig`lanishi bo`lib, yallig`lanish jarayonining joylashishiga ko`ra, endometritlar - bachadon shilliq pardasining yallig`lanishi, miometritlar - mukul qavatining yallig`lanishi, perimetritlar - zardob qavatining yallig`lanishi farqlanadi. Bunday ajratish nisbiy bo`lib, ko`pincha yallig`lanish jarayoni bachadonning hamma qavatini qamrab oladi. Ishlab chiqarish sharoitida bachadonning quyidagi kasalliklari ko`p qayd etiladi:

Endometrit - asososan bachadon shilliq pardasining yallig`lanishi bilan xarakterlanib, nisbatan engil kechadi, metrit - bachadonning barcha qavatlarini yallig`lanishi, nisbatan og`ir kechishi va umumiy septik o`zgarishlar bilan xarakterlanadi. Bachadondagi yallig`lanish jarayonlari alterasiya va ekssudasiya belgilari bilan xarakterlanib, mikroorganizmlar verulentligi yuqori va ularga nisbatan organizmning hamda bachadon to`qimasining rezistentligi past bo`lganda mikroorganizmlarni bachadonning qavatlariga chuqur kirib borishi oqibatida og`ir kechadigan yiringli, fibrinli endometritlar yoki nekrotik va gangrenoz metritlar rivojlanishi mumkin.

Tuqqandan keyingi o`tkir kataral-yiringli endometrit. Kasallikning klinik belgilari tuqqandan keyingi 8-10, bazan 6-7 kunlarida namoyon bo`lib, yo`ldoshni ushlanib qolishi yoki bachadonning o`tkir subinvolyusiyasining asorati sifatida rivojlanadi. Jinsiy yo`llardan yotgan paytda, hayvon kuchanganda yoki to`g`ri ichak orqali bachadonni massaj qilinishi jinsiy yo`llardan jigarrang-qo`ng`ir yoki sarg`ich-qo`ng`ir rangdagi qo`lansa hidli ko`p miqdorda shilimshiqli-yiringli ekssudatning ajralishi kuzatiladi. Jinsiy lablar va dumning asosi ekssudat qotmalari bilan ifloslangan bo`ladi.

To`g`ri ichak orqali tekshirilganda bachadon kattalashgan (3-3,5 oylik bo`g`ozlikdagi kattalikda), qorin bo`shlig`ida, uning devorlari bo`shashgan, xamirsimon konsistensiyada, qisqarishi juda sezilsiz yoki umuman sezilmaydi. Ba`zan flyuktuasiya hamda kuchsiz og`riq sezish qayd etiladi. Qin orqali tekshirilganda qinning shilliq pardasi va bachadon bo`yinchasining qin qismi qizargan, gipemiya, no`qtali yoki yo`l-yo`l qon quyulishlari, bachadon bo`yinchasi kanalidan yiringli-kataral ekssudatning ajralishi xarakterli bo`ladi. Hayvonning umumiy holati ko`pincha o`zgarmaydi, ayrim hayvonlarda tana haroratining 1,0-1,5°C gacha ko`tarilishi, umumiy holsizlanish, ishtaha va sut mahsuldorligining pasayishi qayd etiladi.

Diagnostikasi. Sigirlar odatdagicha kuyga kelib turgani bilan qisir qolishi, shuningdek, hayvon kuyikkan davrda jinsiy yo'llardan ko'p miqdorda yiring aralash loyqa shilimshiq suyuqlik oqishi diagnoz uchun asos bo'ladi.

Biyalarda kasallik to'g'ri ichak orqali tekshirish bilan aniqlanadi. Bunda bachadon tanasining, ko'pincha ikkala shoxining hamma joyida yoki qisman qalinlashganligi topiladi, ular qo'lga zichlashgan, atoniya holida seziladi, ba'zan hayvonda og'riq sezish kuzatiladi.

O'tkir endometritni davolash. Endometrit bilan og'riq hayvonlarga antibiotikoterapiya: (penisillin, streptomisin, biomisin, tetrasiklin, eritromisin va boshqalar) tavsiya etiladi. Penisillin ko'pincha, streptomisin va boshqa antibiotiklar bilan birgalikda qo'llanadi. Penisillin (1 kg tana vazniga ming TB hisobida): otlarga - 1-2, qoramollarga - 2-3, qo'ylarga - 4-10, cho'chqalarga - 2-3 hisobida muskul orasiga yuboriladi. Streptomisinning o'rtacha sutkalik dozasi qoramol uchun 1 g (500 ming TB/kg). Kasal hayvonning ahvoriga qarab, har 3-6 soatda 1 marta ineksiya qilinadi.

Antibiotiklar odatda kasallik o'tib tana harorati me'yoriga kelganidan keyin ham 3-4 kun davomida qo'llaniladi. Antibiotiklar bachadon ichiga ham yuboriladi.

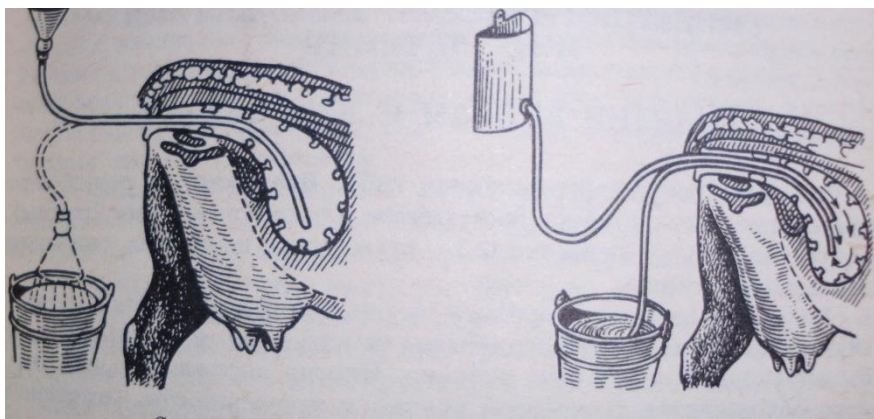
Sulfidin, sulfazol, sulfasil, norsulfazol kabi sulfanilamid preparatlari terapevtik dozalarda 2-3 kun davomida, kuniga 1-2 marta qo'llanadi. O'tkir endometritlarda umumiy davolash bilan birga bachadon qisqarishini kuchaytirish va bachadon bo'shlig'ini ekssudatdan bo'shatishga qaratilgan davolash ham zarur. Bachadonni yuvish orqali ekssudatni chiqarib tashlash yaxshi samara beradi.

Bachadonni yuvish uchun rivanol, xinozol, tripaflavin yoki akriflavin eritmalari (1:1000), kaliy permanganat eritmasi (1:10000), soda eritmasi (1-2%-li), natriy xlorid (1, 3, 10%-li), sut kislotasi (0,5%-li), borat kislotasi (2-3%-li), ixtiol (3%-li), tanin eritmasi (0,5%-li) va boshqalar 40°C gacha iliq holda ishlatiladi.

Yuvish bachadondan eritma rangidagi suyuqlik oqib chiqguncha davom ettiriladi. Bir marta yuvish uchun yallig'lanish jarayonining turi va darajasiga ko'ra, 2 - 10 l dezinfeksiyalovchi eritma ishlatiladi. Bachadon ekssudatning to'planishiga ko'ra, har kuni yoki kun ora yuviladi. Ekssudat ajralishi ancha kamayib qolgandan keyin uch-to'rt kunda bir marta yuvilsa bo'ladi. Yuvish vaqtida yuborilgan eritmaning hammasini bachadondan chiqarib tashlash zarur. Bachadonni yuvishdan oldin irigator yoki maxsus nasos bilan undagi ekssudatni tortib olish tavsiya etiladi.

Bachadondan ekssudatning chiqarilishi, uning qisqarishini kuchaytirish maqsadida ozokret, parafin, applikasiyalar qo'yish, balchiq bilan davolash va bachadonni massaj qilish tavsiya etiladi. Barmoqlarning yumshoq joyi bilan bachadon limfa va vena tomirlari bo'ylab, ya'ni shoxlarining uchidan bo'yniga qarab, 3-5 daqiqa davomida massaj qilinadi.

Qon quyilganda, gematomalar, yirik qon tomirlarining trombozi va barcha turdagi yiringli yallig'lanishlarda hamda yomon sifatli o'smalar paytida bachadonni massaj qilish tavsiya etilmaydi.

50-rasm. Sigirlarda bachadonni yuvish muolajasi.

Bachadonning qisqarishini kuchaytirish uchun teri ostiga pituitrin, pregnantol yoki belladona ekstrakti yuboriladi (yirik hayvonlarga 5-10 ml).

Gormonal va neyrotrop preparatlar: sinestrol, stilbestrol, karboxolin, prozerin va boshqalar ishlatiladi. Sinestrolning o'simlik moyi yoki spirtidagi 1%-li eritmasidan 3-5 ml yoki 1,5-2,5 ml stilbestrol 24 soat oralatib 3-4 marta teri ostiga yuboriladi. 0,1%-li karboxolin 2-3, 0,5%-li prozerin 2-3 ml teri ostiga yuboriladi.

Surunkali kataral endometritni davolash. Hayvonni etarlicha oziqlantirish va parvarishlash, yayratish tashkil etiladi. Davolashda bachadon massaj qilinadi, qin 42-43°C haroratdagi 3-4 l dezinfeksiyalovchi eritmalar bilan yuviladi. Bu muolajalar har 1-3 kunda bir marta, kamida 4-5 marta o'tkaziladi. Hayvonni urug'lantirishdan bir necha soat ilgari bachadonni 0,9%-li natriy xlorid (+40-42°C) eritmasi bilan yoki tuz-soda-qand eritmasi bilan (100 ml distillangan suvga 1,0 natriy xlorid, 3,0 natriy bikarbonat va 90,0 qand) yuvib, keyin massaj qilish tavsiya etiladi (A.Yu.Tarasevich). Bu eritmadan bachadonga 250-500 ml gacha yuborish lozim.

Bachadon bo'yni etarlicha ochiq bo'lgan taqdirdagina bachadonni yuvish mumkin. Eritmani bachadonga kiritishni iloji bo'lmasa, shu eritma bilan qinni yuvish mumkin. 3-4 kun oralatib, ikki marta autogemoterapiya o'tkazish ham yaxshi natija beradi.

Teri ostiga sinestrolning 1%-li yog'li yoki spirtli eritmasidan 3-5 ml yoki 0,005%-li stilbestrol eritmasi 1,5-2,5 ml har 24 soatda bir marta, jami 3-4 marta yuboriladi. Estrogen gormonlar bilan bir paytda karboxolinni ishlatish ham sigirlarda yaxshi natija beradi. Bunda teri ostiga sinestrolning 1%-li yog'li eritmasi (3-5 ml), 2 soatdan keyin esa karboxolinning 0,1%-li suvdagi eritmasidan 2-3 ml yuboriladi. Bu preparatlar kunora, jami uch marta qo'llaniladi.

Surunkali yiringli endometritni davolash. Kasallikning boshlang'ich davrida xuddi yiringli-kataral endometritdagidek davolash o'tkaziladi. Bundan tashqari, tuxumdonda sariq tana saqlanib qolganda tegishli muolaja o'tkaziladi.

Hayvonni etarlicha oziqlantirish va parvarishlash, yayratish tashkil etiladi. Davolashda bachadon massaj qilinadi, qin 42-43°C haroratdagi 3-4 l dezinfeksiyalovchi eritmalar bilan yuviladi. Bu muolajalar har 1-3 kunda bir marta, kamida 4-5 marta o'tkaziladi. Hayvonni urug'lantirishdan bir necha soat ilgari bachadonni 0,9%-li natriy

xlorid (+40-42°C) eritmasi bilan yoki tuz-soda-qand eritmasi bilan (100 ml distillangan suvga 1,0 natriy xlorid, 3,0 natriy bikarbonat va 90,0 qand) yuvib, keyin massaj qilish tavsiya etiladi (A.Yu.Tarasevich). Bu eritmadan bachadonga 250-500 ml gacha yuborish lozim.

51-rasm. Surunkali yiringli endometrit.

Bachadon bo'yni etarlicha ochiq bo'lgan taqdirdagina bachadonni yuvish mumkin. Eritmani bachadonga kiritishni iloji bo'lmasa, shu eritma bilan qinni yuvish mumkin. 3-4 kun oralatib, ikki marta autogemoterapiya o'tkazish ham yaxshi natija beradi. Teri ostiga sinestrolning 1%-li yog'li yoki spirtli eritmasidan 3-5 ml yoki 0,005%-li stilbestrol eritmasi 1,5-2,5 ml har 24 soatda bir marta, jami 3-4 marta yuboriladi. Estrogen gormonlar bilan bir paytda karboxolinni ishlatish ham sigirlarda yaxshi natija beradi. Bunda teri ostiga sinestrolning 1%-li yog'li eritmasi (3-5 ml), 2 soatdan keyin esa karboxolinning 0,1%-li suvdagi eritmasidan 2-3 ml yuboriladi. Bu preparatlar kunora, jami uch marta qo'llaniladi.

Bachadon subinvalyusiyasi kasalligida sigirlar bachadonining jarohatlanishi darajasi va kasallikni kechishi o'rganiladi. Kasallikni o'tkir shaklida (tug'riqdan keyingi 5-10 kunlarda) 24 soatda 2 marta 1%-li sinestrol eritmasidan 0,8 ml/100 kg yoki 2 %-li eritmasidan 0,4 ml/100 kg dozada 4-5 kungacha 40-50 TB oksitosin, 10 ml uteroton ineksiya qilinadi. Qo'shimcha vositalar sifatida patogenetik yoki umumiy stimullovchi davolash; novakainterapiya, ixtioloterapiya, gemoterapiya, to'qimaterapiya qo'llaniladi.

Sigirlarni quyidagi tartibda davolash yaxshi samara beradi:

-birinchi kuni – 0,85%-li natriy xlorid eritmasidagi 7%-li ixtiol eritmasi 5 ml/100 kg dozada teri ostiga, 2%-li sinestrol eritmasidan 2,0-2,5 ml muskul orasiga ineksiya qilinadi.

-ikkinchi kuni - 2%-li sinestrol eritmasidan 2,0-2,5 ml va oksitosindan 8-10 TB/100 kg dozada muskul orasiga yuboriladi.

-uchinchi kuni - 7%-li ixtiol eritmasidan 6 ml/100 kg, oksitosin 8-10 TB/100 kg dozada muskul orasiga yuboriladi;

-turtinchi kuni - oksitosin 8-10 TB/100 kg dozada muskul orasiga yuboriladi;

-beshinchi kuni - 7%-li ixtiol eritmasidan 7 ml/100 kg dozada, oksitosindan 8-10 TB/100 kg, 20 ml limoksin, tilomag (yoki boshqa antimikrob vositalar) 150 ml bachadon ichiga yuboriladi;

-ettinchi kuni - 7%-li ixtiol eritmasi 6 ml/100 kg dozada;

-to'qqizinchi kuni - denaturatlangan emulsiyalangan homila yo'ldoshi (PDE) 20 ml bachadon ichiga yuboriladi.

Yarim o'tkir bachadon subinvolyusiyasi yuqorida ko'rsatilgan sxemaga davolanadi, lekin 1%-li sinestrol 0,6-0,8 ml/100 kg dozada bir marta qo'llaniladi.

Bachadon subinvolyusiyasi surunkali kechganda miotrop preparatlar (oksitosin) bilan bir qatorda prostaglandin F-2a (estrofan, magestrofan) preparatlari, shuningdek, gonadotrop preparatlar (folligon, follimag va b.) tavsiya etiladi.

Surunkali bachadon subinvolyusiyasini davolashda homila oldi suyuqligidan 3-5 kun davomida 2 litrgacha ichirish (N. A. Flegmatov), amnistran preparatini qo'llash, novokainoterapiya va faol masion tashkil etish yaxshi natija beradi.¹

V.A.Chirkovning ma'lum qilishicha bachadonni kichik chastotali modullangan impulslar bilan elektrostimullash samarali usul hisoblanadi. Davolash seansidan 15 daqiqadan keyin qonda serotonin, gistamin kabi biologik faol moddalar miqdorining ko'payishi va bachadonning qisqarishi qayd etiladi.

Fizioterapevtik vositalardan UVCh terapiya, past chastotali lazer nurlari,

¹ Fertility and Obstetrics in the Horse. Chapter 2. Endocrinology of the Oestrous Cycle and Puberty, 11-p.

vibromassaj, barcha turdagi bachadon involyusiyalarida faol masion tashkil etiladi.

Nazorat savollari

1. Metrit nima va ularning qanday turlari farqlanadi?
2. Tug‘ishdan keyingi kataral-yiringli endometrit qanday klinik belgilar bilan xarakterlanadi?
3. Tug‘ishdan keyingi fibrinli endometrit qanday klinik belgilar bilan xarakterlanadi?
4. Nekrotik metrit qanday klinik belgilar bilan xarakterlanadi?
5. Gangrenoz septik metrit qanday klinik belgilar bilan xarakterlanadi?
6. Yashirin metrit qanday klinik belgilar bilan xarakterlanadi?

